

М. І. Григор'єва. – К. : Центр навч. л-ри, 2004. – 440 с.

6. Близнюк В. В. Регіональні особливості ринку праці в Україні: методологія дослідження, аналіз та прогноз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.09.01 / Вікторія Валеріївна Близнюк. – К., 2001. – 20 с.

7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : стат. зб. – К. : Держкомстат України, 2009. – 395 с.

8. Семиноженко В. П. Україна: шлях до постіндустріальної цивілізації / Володимир Петрович Семиноженко. – Х. : Константа, 2005. – 359 с.

Надійшла до редколегії 13.10.2010

ЩЕРБАК В. М. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ НА РЫНКЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ТРУДА В УСЛОВИЯХ СТАНОВЛЕНИЯ НЕОЭКОНОМИКИ

Исследовано понятие интеллектуального труда на современном этапе создания неоекономики, его функциональные особенности. Определены трехволновые разновекторные тенденции изменений в структуре рынка интеллектуального труда.

SHCHERBAK V. RECENT TRENDS IN THE MARKET OF INTELLECTUAL LABOR IN THE NEOECONOMIC'S FORMATION

The results of researches in the field of intellectual work, its structure are expounded. Three-wave different vector tendencies of changes in the structure of market of work, functional features of intellectual work is pointed out.

УДК 349.2

С. Ф. ГУЦУ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри політології та історії

Національного аерокосмічного університету ім. М. С. Жуковського

МІСЦЕ СОЦІАЛЬНИХ ВІДПУСТОК У ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Розглянуто ознаки та види соціальних відпусток. Запропоновано визначення поняття «соціальна відпустка», показано цілі її надання та місце у соціально-трудових правовідносинах.

Розбудова України як соціальної, демократичної та правової держави зачіпає всі сфери її життєдіяльності та взаємодії системи влади і суспільства. Особливого значення в такий трансформаційний період набуває соціальний характер даних відносин, пріоритет дотримання загальнолюдських цінностей їх учасниками. Трудове право завжди вирішувало і соціальні питання працівників. Соціальний елемент прослідковується також у призначенні трудового права – воно повинно слугувати, насамперед, людині і суспільним потребам. Через соціальну функцію трудове право сприяє формуванню особи, виступає гарантом реалізації широкого комплексу соціально-економічних прав і свобод, якими наділено працівника [1, с. 30]. Тому в законодавчих актах і в інших нормативно-правових документах законодавець часто використовує термін «соціально-трудові відносини» і тим самим акцентує увагу роботодавців на необхідності дотримання економічних, трудових, соціальних прав і свобод працівників. На думку О. І. Процевського, коли в нормативно-правових актах уживається поняття

«соціально-трудові відносини», то термін «соціальний» слід розглядати як бажання наголосити на пріоритеті останніх у суспільстві й одночасно – на важливості для держави соціальної форми спільної праці [2]. У свою чергу, В. Жернаков вважає, що *соціальне* стосовно трудових відносин може розглядатися з двох боків. По-перше, воно стосується «внутрішньої» сторони праці, коли для того, щоб стати предметом правового регулювання, процес праці повинен набути соціальної форми. По-друге, існує «зовнішня» форма соціального в праці, під якою можна розуміти колективні та «надколективні» засоби регулювання трудових та тісно пов'язаних з ним відносин. Такі відносини виникають на рівні трудового колективу або регіону, галузі, держави з питань організації праці, соціально-побутових умов тощо між профспілками і роботодавцями чи між об'єднаннями перших та других за участі органів влади [3, с. 42].

Чинне трудове законодавство не надає визначення поняття «соціальна відпустка». На нашу думку, використання терміна «соціальна

відпустки» говорить про приналежність даних відпусток до системи засобів соціального захисту населення з боку держави; вказує на їх особливе місце у системі відпусток України. Надання соціальних відпусток є способом заохочення до реалізації сімейних і батьківських функцій, а також підтримкою працівників у час вимушеної перерви праці. У даному випадку означення «соціальні» підкреслює державний інтерес, державні гарантії та державне фінансування певної стадії трудових відносин – відпусток у зв'язку з виконанням батьківських обов'язків чи сімейних функцій та іншими випадками тимчасової непрацездатності.

Предметом розгляду в даній статті є соціальні відпустки, правове регулювання яких здійснюється нормативними актами як трудового права, так і права соціального забезпечення. Необхідно зазначити той факт, що відносини з надання соціальних відпусток входять до предмета регулювання трудового права; у той же час відносини з надання допомоги за час тривалості більшості соціальних відпусток є сферою регулювання права соціального забезпечення. Так, система, мета, порядок та умови надання оплачуваної соціальної відпустки, а також коло осіб, що мають право на неї, встановлюються нормами трудового законодавства, зокрема Кодексом законів про працю України та Законом України «Про відпустки» (далі – Закон), який передбачає такі види соціальних відпусток, як: відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами; відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку; додаткова відпустка працівникам, які мають дітей. А державна допомога працівникам, які мають право на вказані соціальні відпустки виплачується за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності на умовах, передбачених Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [4] та Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням» [5]. Цей приклад підтверджує наявність тісного зв'язку між правом соціального забезпечення та трудовим правом.

Працівник має право на соціальну відпустку, якщо відповідні життєві обставини настали під час дії трудових правовідносин з підприємством, установою чи організацією або фізичною особою – роботодавцем. Він може скористатися правом на соціальну відпустку з першого дня своєї праці, тривалість роботи, в даному випадку може впливати лише на розмір допомоги.

Народження, виховання та догляд за дітьми є основною метою зазначених у Законі соціальних відпусток. На наш погляд, таке визначення переліку соціальних відпусток є недосконалим. По-перше, Закон України «Про відпустки» у розділі VI передбачає ще декілька відпусток, спрямованих на надання часу працівникам, що мають дітей, для догляду за ними та виховання. Це відпустки: матері або батьку, який виховує дітей без матері (в тому числі й у разі тривалого перебування матері в лікувальному закладі), що має двох і більше дітей віком до 15 років або дитину-інваліда, – тривалістю до 14 календарних днів щорічно (п. 1 ч. 1 ст. 25 Закону); чоловікові, дружина якого перебуває у післяпологовій відпустці, – тривалістю до 14 календарних днів (п. 2 ч. 1 ст. 25 Закону); матері або іншим особам, зазначеним у ч. 3 ст. 18 та ч. 2 ст. 19 цього Закону, у разі якщо дитина потребує домашнього догляду, – тривалістю, визначеною у медичному висновку, але не більше як до досягнення дитиною шестирічного віку (п. 3 ч. 1 ст. 25 Закону).

Окрім цього, 11 травня 2010 р. Верховна Рада України внесла до цієї статті зміни, якими передбачено гарантоване право одному з батьків дитини на неоплачувану відпустку на час оголошення карантину (Президент України підписав указаний Закон 31 травня 2010 р.): «Частина першу статті 25 Закону України “Про відпустки” доповнити пунктом 3-1 такого змісту: “3-1) матері або іншій особі, зазначеній у частині третій статті 18 цього Закону, для догляду за дитиною віком до 14 років на період оголошення карантину на відповідній території”» [6].

Указані відпустки відрізняються від тих, що містяться у розділі IV («Соціальні відпустки») Закону тим, що надаються без збереження заробітної плати. Але мета і життєві обставини, що спричиняють необхідність у таких відпустках, однакові в обох випадках – догляд та виховання дітей, тому, вважаємо, їх можна також визначити як соціальні відпустки.

На основі зазначеного, пропонуємо доповнити Закон України «Про відпустки» визначенням терміна «соціальна відпустка» у такій редакції: соціальна відпустка – це передбачений законом, колективним чи трудовим договором час, упродовж якого працівник тимчасово звільняється від трудових обов'язків з метою виконання батьківських обов'язків і реалізації сімейних функцій, а також для покращення стану здоров'я та відновлення працездатності. Систему соціальних відпусток утворюють: відпустки працівникам із сімейними обов'язками та відпустки у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю.

У проєкті Трудового кодексу України вперше використовується та визначається поняття «працівники із сімейними обов'язками». Згідно з проєктом, усі члени сім'ї, які беруть участь у догляді за дитиною та її вихованні, мають право на трудові пільги та відповідні відпустки. Але і у проєкті нового Трудового кодексу, і в чинному законодавстві про відпустки коло осіб, які мають право на соціальні відпустки у зв'язку з необхідністю догляду і виховання дітей, змінюється залежно від такої відпустки. На нашу думку, усі працівники із сімейними обов'язками повинні мати рівні права щодо можливості використати будь-яку із соціальних або додаткових відпусток, передбачених для догляду та виховання дітей.

Той факт, що законодавець приєднав додаткову відпустку працівникам, які мають дітей, до інших соціальних відпусток (у зв'язку з вагітністю та пологами і для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), вказує на соціальний елемент у трудових правовідносинах; на те, що роботодавець повинен також брати на себе функцію соціального захисту своїх працівників.

На основі вищевикладеного можна зробити **висновок**, що соціальні відпустки є елементом трудових правовідносин, зокрема індивідуальних трудових правовідносин. Як зазначає В. Венедиктов: «Всі елементи трудових відносин тією чи іншою мірою відображаються в

елементах трудових правовідносин у вигляді відповідних прав і обов'язків» [7, с. 82]. Залежно від видів відпустки відносини щодо її надання можуть стосуватися основних індивідуальних трудових правовідносин або похідних чи супутніх індивідуальних трудових правовідносин. Основою для визначення місця конкретної відпустки у системі трудових правовідносин є її мета. Соціальні відпустки надаються не для відпочинку від праці і часто не пов'язані з виконанням працівником своєї трудової функції за трудовим договором, тому право на соціальну відпустку працівник може реалізовувати окремо від щорічної відпустки, яка, у свою чергу, стосується основних індивідуальних трудових правовідносин. Соціальні відпустки надаються для того, щоб певною мірою захистити людину, яка працює, у деяких життєвих ситуаціях [8, с. 84]. Починаючи свою трудову діяльність, працівник може й не передбачати майбутню потребу в соціальній відпустці. Але стан вагітності, народження чи всиновлення дитини може вплинути на зміст трудової функції працівника. Соціальні відпустки становлять своєрідну державну гарантію працівникам, які поєднують сімейні обов'язки із трудовими. Отже, право на соціальні відпустки необхідно віднести до суміжних з основними індивідуальними трудовими правовідносинами прав.

Список використаної літератури

1. Прокопенко В. І. Трудове право України : підручник / В. І. Прокопенко. – Вид. 3-є, перероб. та доп. – Х. : Консум, 2002. – 564 с.
2. Процевський О. І. Про предмет трудового права України / О. І. Процевський // Право України. – 2001. – № 12. – С. 81–86.
3. Жернаков В. Соціально-трудова відносина: поняття, суб'єкти, правове регулювання / В. Жернаков // Право України. – 1999. – № 10. – С. 41–45.
4. Про державну допомогу сім'ям з дітьми [Електронний ресурс] : закон України від 21 листоп. 1992 р. № 2811-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2811-12>.
5. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами зумовленими похованням [Електронний ресурс] : закон України від 18 січ. 2001 р. № 2240-ІІІ. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2240-14>.
6. Про відпустки [Електронний ресурс] : закон України від 15 листоп. 1996 р. № 504/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=504%2F96-%E2%FO>.
7. Стесин А. Т. Об отпусках рабочих и служащих / А. Т. Стесин. – М. : Юрид. лит., 1966. – 136 с.
8. Гаращенко Л. П. Правове регулювання відпусток за законодавством України / Л. П. Гаращенко. – К., 2002. – 210 с.

Надійшла до редколегії 05.11.2010

ГУЦУ С. Ф. МЕСТО СОЦИАЛЬНЫХ ОТПУСКОВ В ТРУДОВЫХ ПРАВООТНОШЕНИЯХ

Рассмотрены признаки и виды социальных отпусков. Предложено определение понятия «социальный отпуск», показаны цели его предоставления и место в социально-трудовых правоотношениях.

GUTSU S. THE PLACE OF SOCIAL LEAVE OF ABSENCE IN LABOUR RELATIONS

The signs and kinds of social leave of absence are considered. Concept definition is offered «social leave of absence», the purposes of its granting and a place in sociolabor legal relations are shown.